

Lekce 23

Gramatická látka

Konjugace: Mediopasivní perfektum a plusquamperfektum: ind. kmenů vokalických a konsonantických ražených

Odkaz na gramatiku

§§ 263-264, § 273,
§ 275, § 276 (4), § 418

1. Úryvek z řeči Ísokratovy:

Ἐγὼ μὲν πέπεισμαι τοὺς τὴν εὐσέβειαν¹ καὶ τὴν δικαιοσύνην ἀσκοῦντας μόνους ὧν δεῖ πλεονεκτεῖν, τοὺς δ' ἄλλους ὧν οὐ βέλτιόν ἐστιν². (Isocr. de pace 33)

2. Ἀλώπηξ καὶ κροκόδειλος³ περὶ εὐγενείας⁴ ἤριζον. πολλὰ δὲ τοῦ κροκοδείλου διηγουμένου περὶ τῆς τῶν προγόνων λαμπρότητος⁵ καὶ τὸ τελευταῖον⁶ λέγοντος, ὡς γυμνασιάρχων⁷ ἐστὶ⁸ πατέρων, ἡ ἀλώπηξ ἔφη· «Ἄλλὰ κἂν σὺ μὴ εἴπῃς, ἀπὸ τοῦ δέρματος⁹ φαίνη, ὅτι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἶ γεγυμνασμένος (γεγύμνασαι).» (Aesop. Corp. 20; Halm 37; Ch. 35)

3. Εἰ μὴ τεθέασαι τὰς Ἀθήνας, στέλεχος¹⁰ εἶ,
εἰ δὲ τεθέασαι, μὴ τεθήρευσαι¹¹ δ' , ὄνος. (Lysipp., Frgm. 7; Edmonds Bd. 1, str. 204)

4. Popis Xerxova vojska během pochodu proti Řecku:

Ἦγοῦντο πρῶτοι μὲν οἱ σκευοφόροι¹² τε καὶ τὰ ὑποζύγια, μετὰ δὲ τούτους στρατὸς παντοίων ἐθνῶν ἀναμίξ¹³, οὐ διακεκριμένοι¹⁴. ἦ δὲ ὑπερημίσεις¹⁵ ἦσαν, ἐνταῦθα διελέλειπτο¹⁶, καὶ οὐ συνεμείγνυσαν¹⁷ οὗτοι βασιλεῖ. προηγούντο¹⁸ μὲν δὴ ἰππό-

¹ ἡ εὐσέβεια od adj. εὐσεβής

² u ὧν δεῖ... a οὐ βέλτιόν ἐστιν sc. πλεονεκτεῖν; πλεονεκτεῖν se pak vztahuje jednak k τοὺς... ἀσκοῦντας a δεῖ, jednak k τοὺς ἄλλους... a οὐ βέλτιόν ἐστιν

³ ὁ κροκόδειλος `krokodýl'

⁴ ἡ εὐγένεια `urozenost'

⁵ ἡ λαμπρότης `sláva'

⁶ τὸ τελευταῖον adv. `nakonec'

⁷ ὁ γυμνασιάρχος `cvičitel'

⁸ εἶμι (gen.) `pocházetz'

⁹ τὸ δέρμα `kůže'

¹⁰ στέλεχος `pařez', zde `pecivál'

¹¹ θηρεύω = θηράω `honit', zde přeneseně (v med.) `zajímá se, být uchvácen'

¹² ὁ σκευοφόρος `nosič'

¹³ ἀναμίξ `smíšeně'

¹⁴ διακεκριμένοι part. perf. pas. slovesa διακρίνω `odlišit'

¹⁵ ὑπερήμισος `nadpoloviční'

¹⁶ διαλείπω `nechávat mezeru'

¹⁷ συνεμείγνυσαν 3. pl. ind. aor. akt. sl. συμμείγνυμι `směšovat', zde `připojovat se, spojovat se, přibližovat se'

¹⁸ προηγούμαι, -εἶσθαι `táhnout vepředu'

ται¹⁹ χίλιοι ἐκ Περσῶν πάντων ἀπολελεγμένοι²⁰, μετὰ²¹ δὲ αἰχμοφόροι²² χίλιοι τὰς λόγχας κάτω εἰς τὴν γῆν τρέψαντες. μετὰ δὲ ἱεροὶ Νησαῖοι καλούμενοι ἵπποι δέκα, κεκοσμημένοι ὡς κάλλιστα. ὅπισθε δὲ τούτων τῶν δέκα ἵππων ἄρμα Διὸς ἱερὸν ἐπετέτακτο²³, ὃ ἵπποι μὲν εἶλκον λευκοὶ ὀκτώ, ὅπισθε δὲ αὖ τῶν ἵππων εἶπετο πεζῆ²⁴ ἠνίοχος²⁵ ἐχόμενος τῶν χαλινῶν²⁶. οὐδεὶς γὰρ δὴ ἐπὶ τοῦτον τὸν θρόνον ἀνθρώπων²⁷ ἀναβαίνει. τούτου δὲ ὅπισθε²⁸ αὐτὸς Ἐέρξης ἐφ' ἄρματος ἵππων Νησαίων καὶ αἰχμοφόροι καὶ ἱππῶται, ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ ἄλλος στρατός. (Hdt. 7, 40 a 7, 55, 3)

Slovní zásoba

1. ἡ δικαιοσύνη, -ης ἀσκηῶ, -εῖν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθην πλεονεκτῶ, -εῖν, -ήσω, -ησα, -κα, —, — (gen.)	spravedlnost hledět si něčeho, cvičit se v něčem mít užitek, prospěch, větší díl	iustitia colere, exercere utilitatem capere, plus habere, praestare
2. γυμνάζω, -άσω, -ασα, -ακα, -ασμαι, -άσθην	cvičit	exercere
4. ὁ στρατός, -οῦ παντοῖος, -α, -ον χίλιοι, -αι, -α ἱερός, -ά, -όν κοσμῶ, -εῖν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθην ὅπισθε (gen.) τὸ ἄρμα, -ατος ἔλκω, ἔλξω, εἶλκυσα, εἶλκυκα, εἶλκυμαι, εἶλκύσθην ὀκτώ ἐπί (dat.) ἡ λόγχη, -ης τὸ ὑποζύγιον, -ίου	vojsko různorodý, všeho druhu tisíc svatý, posvátný upravovat, zdobit za, vzadu vůz táhnout osm u, spolu s, po hrot, kopí tažné zvíře, soumar	exercitus omnimodus, omni genere mille sacer ordinare, ornare post currus trahere octo ad, apud, post lancea iumentum

¹⁹ ὁ ἱππότης ep. 'bojovník na voze', později 'jezdec'

²⁰ ἀπολέγω 'vybírat'

²¹ μετὰ zde adv. 'potom'

²² ὁ αἰχμοφόρος 'kopiník'

²³ ἐπιτάττω 'zařadit (dozadu)'

²⁴ πεζῆ adv. 'pěšky'

²⁵ ὁ ἠνίοχος 'vozataj'

²⁶ ἔχομαι (gen.) 'držet (něco)'

²⁷ ἀνθρώπων patří k οὐδεὶς

²⁸ τούτου δὲ ὅπισθε: ὅπισθε postponováno

Doplnění gramatiky

Mediopasivní perfektní tematické konjugace

Po stránce formální se perfektní tvoří v aktivu z perfektního kmene aktivního, v mediu a pasivu z perfektního kmene pasivního. Způsob tvoření těchto dvou časových kmenů a připojování osobních přípon k nim se liší. Jediným shodným rysem perfektních tvarů v aktivním a mediopasivním systému je, že na počátku slova dochází k **reduplikaci**.²⁹

Časový kmen perfektní pasivní³⁰ se tvoří ze slovesného kmene. V případě, že se za součást perfektního kmene nepokládá reduplikace,³¹ lze prohlásit, že se pasivní perfektní kmen až na výjimky se slovesným kmenem shoduje. Protože však naopak není vždy shoda mezi časovým kmenem přítomným a kmenem slovesným (i když je častá), nelze z podoby přítomného kmene bezpečně usuzovat na podobu pasivního kmene perfektního.

Protože však ze slovesného jako společného východiska jsou odvozovány i časové kmeny ostatní, lze vzájemným srovnáváním ostatních kmenů odvodit pasivní kmen perfektní s vysokou přesností. Dospěje-li se odpojením časových příznaků (a augmentu) ode dvou jiných časových kmenů³² k témuž útvaru, je možné pokládat tento útvar za slovesný kmen, a tedy (až na zmíněné výjimky) za pasivní perfektní kmen. Příklady:

φιλῶ, aor. akt. ἐ-φίλη-σα, aor. pas. ἐ-φίλη-θην, sloves. kmen φιλη-
 ἀμαρτάνω, fut. ἀμαρτή-σομαι, aor. pas. ἤμαρτή-θην, sloves. kmen ἀμαρτη-
 αὐξάνω, fut. αὐξή-σω, aor. akt. ἤξησα, sloves. kmen αὐξη-
 ἀλάττω, fut. ἀλλάξω, aor. akt. ἤλλαξα, sloves. kmen ἀλλακ-
 βλάπτω, fut. βλάψω, aor. pas. ἐ-βλάβ-ην, sloves. kmen βλαβ-

K tomuto časovému kmeni přistupuje jednak reduplikace (na počátku slova), jednak **primární osobní přípony** mediopasivní. Perfektní mediopasivní se tvoří i u tematické konjugace vždy atematicky, tedy připojením osobních přípon bezprostředně k časovému kmeni. U vokalických kmenů je tato operace mechanická a nevede k hláskovým komplikacím. U konsonantických kmenů naopak dochází k asimilačním změnám, které byly popsány v lekci C. Tvar pf. medpas. je tedy tvořen celkem 3 skladebnými součástmi (reduplikace, slovesný kmen, přípona). Např.:

πε – παίδευ – σαι `jsi vychovaný`

Konjunktiv a optativ pf. medpas. jsou tvořeny vždy opisně, tj. pomocí ptc. pf. medpas. a pomocného slovesa εἶναι. Tímto způsobem bývá tvořena i 3. pl. ind. (u kmenů konsonantických vždy, u kmenů vokalických často).

²⁹ Detailní popis tohoto jevu viz v §§ 250-252.

³⁰ Tvoření aktivního perfekta je probráno následně v lekci 24.

³¹ Toto pojetí však není ideální, vzhledem k tomu, že reduplikace je nedílnou součástí všech tvarů tvořených od perfektních kmenů, včetně perfektního futura.

³² Touto dvojicí může být např. kmen fut. a aor. akt. slabého, nebo aor. akt. slabého a aor. pas. slabého apod. Silně tvořené tvary, zvláště silný kmen aor. akt., nejsou k této analýze vhodné. Méně jistou oporu (vzhledem k řadě anomálií) poskytuje pro tuto analýzu také kmen prez.

Stavba pf. medpas. je zřejmá z § 264 pro slovesa s kmenem vokalickým (§ 273 řeší zvláštnosti, které se objevují u vokalických sloves kontrahovaných); hláskové změny, ke kterým dochází u kmenů konsonantických, řeší §§ 274-276.

Cvičení

1.

a) Vytvořte plurál tvarů λέλυμαι, λέλυσαι a λέλυται, poté srovnejte s tvary ind. prez. medpas.

b) Vytvořte ind. pf. medpas.:

• κοσμέω • οἰκοδομέω (stavět) • στεφανόω (věnčit)

c) Vyhleďte v textech 22, 1 a 2 všechna perfekta a vytvořte k nim infinitivní tvar.

d) Vytvořte veškeré možné tvary pf. medpas. a k nim přináležející participia sloves ψεύδω a τάττω.

2. Časujte v plpf:

• παιδεύω • χωρίζω • κρύπτω • τάττω

3. Vyložte etymologii slov:

• stoik • gramatika • psychiatr • psychoterapie • etika • pseudonym • gymnastika

4. Ve větě δεῖ τοὺς ὀρθῶς πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον (text 22, 1) jsou kurzívní části stavěny paralelně tak, aby před slovesem předcházelo příslovečné určení místa a za ním předmět. S touto paralelností řazení se pojí *variatio*, neboť analogické členy jsou přes svoje shodné řazení odlišně formulovány. Vyhleďte kombinaci *variatio* s paralelismem i v následujících větách textu a vysvětlete stylistickou funkci takového prostředku.

5. Určete číslo, pád a vytvořte nom. sg.:

• νῆες • βασιλέως • βουσί • ἱερέας • Δί

6. Opakujte:

• ἡ δίκη • ὁ δικαστής • δίκαιος • ἡ δικαιοσύνη • δικάζω • ἄδικος • ἀδικέω • τὸ ἀδίκημα